

Интеллектуал мулк агентлигига Молия вазирлиги, Матбуот ва ахборот агентлиги ҳамда Ёзувчилар уюшмаси билан биргаликда ижодкорларнинг муаллифлик ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, мулк шаклидан қатъи назар, барча оммавий ахборот воситалари, жумладан, электрон ОАВ, нашриётлар томонидан муаллифлик гонорари тўлашни қонуний асосда таъминлаш юзасидан тегишли топшириқ берилган.

Шуни алоҳида қайд этиш лозимки, муаллифлик ҳуқуқи муҳофазасини таъминлаш, муаллифлик ҳақларини йиғиш ва тақсимлашда дунёда муаллифлик жамиятлари алоҳида ўрин эгаллайди. Кўплаб хорижий мамлакатларда бу каби жамиятлар муаллифлик ҳуқуқи бўйича ваколатли давлат органидан аккредитациядан ўтган ҳолда фаолият юритишади. Ўзбекистонда ҳам бу каби жамиятлар бугунги кунга келиб 5 тани ташкил этмоқда. Хусусан, 2019 йилда 4 та ушбу турдаги муаллифлик жамиятлари Адлия вазирлигидан рўйхатдан ўтказилган.

Муаллифлик ҳуқуқи муҳофазасини таъминлаш бугунги кунда дунёнинг кўплаб мамлакатлари учун долзарб ва ечими қутаётган муҳим аҳамиятга эга масалалардан биридир. Айниқса, бу масала телекоммуникация тармоқларининг ижтимоий ҳаётнинг барча жабҳаларига кенг кириб бориши шароитида янада ўз аҳамияти ва долзарблигини ошириши айни ҳақиқатдир.

Мутасадди вазирлик ва идораларда асар яратганлик учун муаллифларни муносиб рағбатлантириш мақсадида муаллифлик ҳақининг энг кам ставкаларига қатъий риоя этилишини таъминлаш мақсадида тегишли идоравий комиссиялар ташкил этиш ҳамда муаллифлик ҳақи ва унга доир бошқа тўлов турларини тўлашни тартибга солувчи идоравий ҳужжатларни Интеллектуал мулк агентлиги билан келишилган ҳолда тасдиқлаш мақсадга мувофиқдир.

Адабиётлар рўйхати:

1. Крвец Л.Г. Охрана патентных и авторских прав в киберпространстве. ИНИЦ Роспатента. -Москва 2002 г. 26-27 стр.
2. <https://www.riaa.com/reports/copyright-industries/>
3. Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодекси. Т.; “Адолат” нашриёти. 2015 й., 153-б.
4. Ўзбекистон Республикасининг “Муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқлар тўғрисида”ги Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари тўплами, 2006 йил, 28-29-сон, 260-модда.
5. Ўзбекистон Республикасининг “Муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқлар тўғрисида”ги Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари тўплами, 2006 йил, 28-29-сон, 260-модда.
6. Близнац И.А., Леонтьев К.Б. Роль государства в области авторского права и смежных прав // Российская юстиция. -1999. - № 11.

А. Тожибоев
ТДЮУ “Фуқаролик ҳуқуқи” кафедраси
ўқитувчиси

СТАРТАП ТУШУНЧАСИ, МОҲИЯТИ ВА УНИНГ ЮРИДИК ТАБИАТИ

Аннотация: бугунги кунда мамлакат иқтисодиятининг ривожланишида, унинг инвестициявий жозибдорлигини оширишда инновацион ғоялар, ишланмалар ва технологияларга асосланган стартаплар ўзига хос ўринга эга. Мақолада муаллиф томонидан стартапнинг тушунчаси, моҳияти, босқичлари ва уларнинг юридик мезонлари ўрганиб чиқилган. Мақолада мазкур масалалар юзасидан аниқ хулоса ва таклифлар илгари сурилган.

Калит сўзлар: стартап, стартап лойиҳа, стартап босқичлари, инновация, инвестиция, технопарклар, инкубаторлар, лойиҳаларни молиялаш, юқори технологияли тадбиркорлик лойиҳалар, венчур фондлар.

Аннотация: в настоящее время стартапы, основанные на инновационных идеях, разработках и технологиях, играют особую роль в развитии экономики страны и повышении ее инвестиционной привлекательности. В статье автор рассматривает понятие, сущность, этапы стартапов и их правовые критерии. В статье по этим вопросам были сделаны конкретные выводы и предложения.

Ключевые слова: стартапы, стартап-проекты, этапы стартапа, инновация, инвестиция, технопарки, инкубаторы, финансирование проекта, высокотехнологичные бизнес-проекты, венчурные фонды.

Annotation: nowadays startups based on innovative ideas, designs and technologies play a special role in the development of the country's economy and increase its investment attractiveness. In the article an author reviewed the concept, essence, stages of startups and their legal features. On these issues the author made certain conclusions and suggestions.

Keywords: startups, startup projects, startup stages, innovation, investment, technology parks, incubators, project financing, high-tech business projects, venture capital funds.

Илм-фан ва техника ютуқларини кенг қўллаган ҳолда иқтисодиёт тармоқларига, ижтимоий ва бошқа соҳаларга замонавий инновацион технологияларни тезкор жорий этиш Ўзбекистон Республикаси жадал ривожланишининг муҳим шарт ҳисобланади.

Мамлакатимизда инновациялар соҳасида қатор норматив-ҳуқуқий асослар яратилиши замирида юриспруденцияда, иқтисодиётда янги тусдаги тушунчалар кириб келмоқда. Хусусан, замонавий инновацион ғоялар, ишланмалар ва технологияларга асосланган стартаплар, венчур лойиҳалар каби инновацион тушунчаларни мисол қилиб келтириш мумкин.

“Стартап” термини инглизча *start-up* сўзидан олинган бўлиб, унинг “*жараённи бошлаш*”, “*ишга тушириш*” каби маънолари мавжуд. Бугунги кундаги энг машҳур стартаплар қуйидагилар саналади: Facebook, интернет-энциклопедия – Википедия, видеороликлар базаси – YouTube, фотосуратларни сақлаш хизмати – Flickr, хабарлар алмашинуви

платформаси – Twitter. Юқорида санаб ўтилган лойиҳалар интернет-стартаплар ҳисобланади.

Стартап тушунчаси юридик ва иқтисодий маънода бир қанча қарашларга эгаллиги олимлар томонидан турли илмий ишланмаларда қайд этилган. Хусусан, А.Ахмедов стартапларни инновацион фаолият олиб борувчи янгича субъектлар қаторига киритса [1], М.Мардонов стартапни бозорга аввал фойдаланилмаган услубда (ўз-ўзидан қонун билан тақиқланмаган) товарлар ёки хизматлар тақдим этишда ифодалайди [2].

Россиялик иқтисодчи олимлардан Т.Бондаренко ва Е.Исаевлар фикрича стартап – бу потенциал янги ташкилот ҳисобланиб, асосий фаолиятини ахборот технологиялари, интернет соҳаларида олиб боришга ихтисослашади. Стартапларнинг асосий хусусияти шиддатлик билан ўсишга интиладиган салоҳият (потенциал) бўлиб, унинг мақсади бозордаги янги сегментларга эришиш ёки бозорга буткул оригинал ва инновацион товар ёки хизматларни тақдир этишидир [3].

Бошқа бир россиялик олим В.Верниковнинг таҳлилича стартап – бу қисқа тарихга эга, ўзининг операцион фаолиятини олиб борадиган тадбиркорликдир. Қоида бўйича мазкур турдаги ташкилотлар (корхоналар) яқинда ташкил этилган бўлиб, улар асосан иқтиқболдаги бозорларни тадқиқ этиш ёки ривожланиш босқичида туради [4].

Хориж олимлардан Д.Беннет стартапларни кичик тадбиркорлик фаолияти деб атаса [5], И.Морони тури соҳаларда ташкил қилинадиган ташкилот ёки инсоният жамоаси бўлиб, бозорни инқилоб қилиш ниятини ўзида мужассамлаган маҳсулот ва хизматларнинг инновацион маркази саналишини [6] таъкидлайди.

Мижозлар истиқболи (customer development) методи асосчиси америкалик тадбиркор С.Бланк стартапни бизнес-модел (лойиҳа)ни амалга ошириш ҳамда кенгайтиришни кўзлаган вақтинчалик тузилма, деб ҳисоблайди.

Стартаплар таваккалчиликка асосланган ва фойда олишни мақсад қилган фаолият таъсирида вужудга келадиган лойиҳалардир. Ўзбекистон Республикасининг 2012 йил 2 майдаги “Тадбиркорлик фаолияти эркинлигининг кафолатлари тўғрисида”ги қонунининг 3-моддасига мувофиқ тадбиркорлик фаолияти (тадбиркорлик) тадбиркорлик фаолияти субъектлари томонидан қонун ҳужжатларига мувофиқ амалга ошириладиган, ўзи таваккал қилиб ва ўз мулквий жавобгарлиги остида даромад (фойда) олишга қаратилган ташаббускорлик фаолиятидир. Қолаверса, мазкур қонуннинг 4-моддасига кўра тадбиркорлик фаолияти субъектлари (тадбиркорлик субъектлари) белгиланган тартибда давлат рўйхатидан ўтган ҳамда тадбиркорлик фаолиятини амалга ошираётган юридик ва жисмоний шахслардир.

Юқоридагиларга хулоса сифатида шуни таъкидлаш мумкинки, стартап – бу муайян лойиҳа ёки ташкилот бўлиб, у тадбиркорлик ва инновацион фаолият билан узвий боғлиқ бўлган, уларнинг белгиларини ўзида мужассамлаштирган, аниқ ташкил этиш ҳамда бошқариш усули, шаклига эга бўлган юридик, иқтисодий ва инновацион феномен ҳисобланади.

Стартапларнинг мамлакат иқтисодий барқарорликка эришишида ўрни ва аҳамияти катта ҳисобланади. Стартаплар мувофақиятли, самарали бўлиши учун унинг фаолият босқичлари муҳимдир.

Жаҳон тажрибаси стартапларнинг қуйидаги босқичларини назарда тутди:

1. *Ишга тушириш ёки эрта стартап босқичи (launch, or early startup stage)*; Қоида тариқасида мазкур босқичда ғоя расмийлаштириш, бизнес режа ишлаб чиқиш, бозор ва рақобатчиларни тадқиқ қилиш, шерик ва инвесторларни жалб қилиш сингари ҳаракатлар олиб борилади.

2. *Жараёни бошлаш босқичи (startup stage)*; Бу босқичда маҳсулот, товар ёки хизматлар яратиш ҳамда уларни реализация қилига қаратилган йўналишда фаолият олиб борилади.

3. *Дастлабки мижоз ёки кеч стартап босқичи (first clients, or late startup stage)*;

4. *Ўсиш босқичи (growth stage)*;

5. *Кенгайтириш босқичи (expansion stage)*;

6. *Чиқиш босқичи (exit stage)*.

Жамият ва давлат ҳаётининг барча соҳалари шиддат билан ривожланаётгани ислохотларни мамлакатимизнинг жаҳон цивилизацияси етакчилари қаторига кириш йўлида тез ва сифатли илгариланиш таъминлайдиган замонавий инновацион ғоялар, ишланмалар ва технологияларга асосланган ҳолда амалга ошириш баробарида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 21 сентябрдаги “2019 — 2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини инновацион ривожлантириш стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5544-сон фармони қабул қилинди. Мазкур ҳужжат билан Ўзбекистон Республикасининг 2030 йилга келиб Глобал инновацион индекс рейтингини бўйича жаҳоннинг 50 илғор мамлакатини қаторига киришига эришишда инфратузилма ва ахборот-коммуникация технологиялари соҳасида стартап лойиҳалар учун технопарк ташкил этиш орқали мамлакатимизда дастурий маҳсулотлар ишлаб чиқиш тармоғини ривожлантириш масалалари илгари сурилган.

Шунингдек, Ўзбекистон Республикасининг 2018 йил 24 ноябрдаги “Тадбиркорлик ва инновациялар соҳасидаги лойиҳаларни молиялаштириш механизмларини такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-5583-сон фармонида тадбиркорлик ва инновациялар соҳасидаги истиқболли лойиҳаларни молиялаштириш механизмларини самарали ривожлантириш мақсадида юқори технологияли тадбиркорлик лойиҳалар-стартапларни биргаликда молиялаштириш учун ташкил қилинадиган венчур фондлар, венчур фондлардан биргаликда молиялаштириладиган юқори технологияли лойиҳалар-стартаплар халқаро бозорга чиқариш тизимининг барқарор занжирини яратиш ва ривожлантириш вазифалари белгилаб берилган. Қолаверса, мазкур соҳадаги муносабатларни тартибга солишга қаратилган бир неча ҳуқуқий ҳужжатлар мавжуд. Улар жумласига Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 5 июндаги “Тошкент шаҳрининг Яшнобод туманида инновация технопаркин ташкил қилиш тўғрисида”ги ПФ-5068-сон фармони, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 5 майдаги “Фаол тадбиркорлик ва инновацион фаолиятни ривожлантириш учун шарт-шароитларни яратиш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-3697-сон қарори, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 15 майдаги “Навий вилоятини инновацион, юқори технологияларга асосланган, экспортга йўналтирилган ва импорт ўрнини босадиган ишлаб чиқаришлар учун

эркин иқтисодий зона сифатида белгилаш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5719-сон фармони, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 16 октябрдаги “Ёшлар тадбиркорлик кластерларини ташкил этишга доир ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида”ги 834-сон қарори, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 10 январдаги “Дастурий маҳсулотлар ва ахборот технологиялари технологик паркни ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 17-сон қарорлари тааллуқлидир.

Юқорида санаб ўтилган ҳуқуқий ҳужжатлар мамлакатимизда стартапларнинг вужудга келиши, шаклланиши ва амалга оширилишида функционал вазибаларни амалга ошириб келмоқда. Чунончи, 2019 йил 24-27 сентябрь кунлари “ICTExpo-2019” ахборот-коммуникация технологиялари кўргазмаси ҳафтали доирасида Ўзбекистон, Беларусь, Россия, Хитой, Буюк Британия, Украинанинг машҳур мутахассислари иштирокида электрон тижорат, рақамли иқтисодиёт, сунъий идрок, стартап лойиҳалар масалалари муҳокама қилинди [7]. Шунингдек, технопарклар, инкубаторлар, стартап лойиҳаларини амалга ошириш, юқори технологияларга асосланган қўшма стартап лойиҳаларни ҳаётга татбиқ этиш, стартап экотизимини янги босқичга олиб чиқишда Беларусь Республикаси билан ҳамкорликда қўшма стартап лойиҳалар амалга оширилиши режалаштирилган. Мазкур амалга оширилаётган чора-тадбирлар стартапларнинг ҳуқуқий ва иқтисодий жиҳатларининг шаклланиши ва ривожланишига ҳисса қўшади.

Шу ўринда таъкидлаб ўтиш жоизки, стартапларнинг юридик белгилари, мезонлари мамлакатимизда ўрганилмаганлиги ва тақдирот қилинмаганлиги унинг шу соҳадаги долзарблигини янада оширади. Чунончи, стартапларнинг юридик ва молиявий таваккалчилигини минималлаштиришда уларнинг ҳуқуқий табиатини белгилаш муҳим саналади. Хусусан, стартаплар интеллектуал фаолият натижаларини муҳофаза қилишига бўлган ҳуқуқ (стартап лойиҳаларига нисбатан), юридик шахс ва таъсис ҳужжатларни рўйхатдан ўтказиш (стартап компания мисолида), контрагентлар (шериклар, миждозлар, инвесторлар ва бошқа шахслар) билан шартнома тузиш каби юридик ҳаракатларни ўзида муассамлаштирилади.

Стартапларнинг келажақдаги ривожини, машҳурлигини ва самарали фаолият олиб бориши учун замановий ва профессионал юридик ёрдам зарур.

1. Стартаплар лойиҳаларни муваффақиятли йўлга қўйишдаги биринчи қадам – бу уларнинг мулкчилик шакллари тўғри белгиланишидир. Ўзбекистон Республикаси фуқаролик ва тадбиркорлик қонунчилигига кўра ҳар қандай тадбиркорлик фаолияти давлат рўйхатидан ўтказилиши лозим. Стартапларнинг қайси ташкилий-ҳуқуқий шаклда таъсис этилиши унинг келажақдаги солиқ муносабатлари, лойиҳага инвестор ва ҳамкорлар жалб қилиш усуллари, стартап эгасининг жавобгарлик чегараларини инобатга олган ҳолда танланиши керак.

2. Навбатдаги муҳим вазибалардан бири стартапларга нисбатан интеллектуал мулк объектларини тасарруф этиш ҳуқуқининг мавжудлигидадир. Бу босқичда вужудга келадиган муносабатлар Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодекси, Ўзбекистон Республикасининг 2006 йил 20 июлдаги “Муаллифлик ҳуқуқи ва турдош

ҳуқуқлар тўғрисида”ги қонуни, Ўзбекистон Республикасининг 2002 йил 29 августдаги “Ихтиролар, фойдали моделлар ва санаот намуналари тўғрисида”ги қонунлар билан тартибга солинади.

3. Стартапларни молиялаштиришда шерик ва инвесторлар муҳим ҳисобланади. Бунда асосан стартап компанияларининг иштирокчиси сифатида қатнашаётган инвестор томонидан унинг ички корпоратив ҳужжатлар расмийлаштирилади. Улар асосан улуш олди-сотди шартномаси (ёки улушнинг бир қисми), қарз шартномаси (қарз кўринишидаги венчур молиялаш амалга оширилган ҳолларда) ва улушлар гарови шартномаси ёрдамида амалга оширилади. Мазкур муносабатлар асосан Ўзбекистон Республикасининг 2014 йил 9 декабрдаги “Инвестиция фаолияти тўғрисида”ги қонуни, 1998 йил 30 апрелдаги “Чет эл инвестициялари тўғрисида”ги қонуни, Ўзбекистон Республикасининг 2018 йил 24 ноябрдаги “Тадбиркорлик ва инновациялар соҳасидаги лойиҳаларни молиялаштириш механизмларини такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-5583-сон фармонлари доирасида тартибга солинади.

Хулоса қилиб айтганда 2017 — 2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясида инновацион ғоялар, стартаплар, венчур лойиҳаларни молиялаштириш, илмий-техник ишланмалар натижаларини ишлаб чиқаришга татбиқ қилишни тезлаштириш ва инновацион маҳсулотларни халқаро бозорга чиқариш тизимининг барқарор заنجирини яратиш ва ривожлантириш каби вазибалар белгилаб берилган. Юқорида келтирилган вазибаларни амалга оширишда стартапларнинг ҳуқуқий жиҳатларини таққик қилиш ва уни қонунчиликка тадбиқ қилиш долзарб саналади.

Адабиётлар рўйхати

1. Ахмедов А. Инновацион фаолиятни ҳуқуқий тартибга солишни такомиллаштириш. // Юридик фанлар доктори (DSc) диссертацияси автореферати. Т.: 2017 йил.
2. <https://www.norma.uz/bizning-sharhlar/startap-nima-degani-va-u-nima-uchun-kerak>
3. Бондаренко Т.Г., Исаева Е.А. Стартапы в России: актуальные вопросы развития // Интернет-журнал «НАУКОВЕДЕНИЕ» Том 7, №5 (2015) <http://naukovedenie.ru/PDF/83EVN515.pdf> (доступ свободный). Загл. с экрана. Яз. рус., англ. DOI: 10.15862/83EVN515
4. Верников В. А. Бизнес-планирование стартапов в контексте привлечения венчурных инвестиций // МИР (Модернизация. Инновации. Развитие). 2014. № 4(20). С. 77–87.
5. Daniel L. Bennett. Infrastructure investments and entrepreneurial dynamism in the U.S. // Journal of Business Venturing 34 (2019) 105907
6. Isabela Moroni et al. The design and technological innovation: how to understand the growth of startups companies in competitive business environment / Procedia Manufacturing 3 (2015) 2199 – 2204.
7. http://uza.uz/oz/society/akt-aftaligini-digital-uzbekistan-forumi-ochib-berdi-24-09-2019?sphrase_id=2474546